

УДК:338:439

ASPECTS OF DEVELOPMENT STRATEGIES OF UKRAINIAN FOOD INDUSTRY

G. Mykhailenko

Institute of Food Resources of NAAS of Ukraine

Key words:

*Agriculture
Food industry
Strategy
Production
Export*

Article history:

Received 17.11.2015
Received in revised form
01.12.2015
Accepted 23.12.2015

Corresponding author:

G. Mykhailenko
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

Modern realities of economic relations between agricultural producers and food enterprises require more economically attractive areas of using raw materials and shift of their exports to the deep processing based on modern technological processes. Based on the analysis of the current state of some sectors of food industry of Ukraine, the strategic proposals concerning the implementation of complex processing of agricultural products for the production of competitive and quality food products that can replace foreign producers were developed.

АСПЕКТИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Г.А. Михайленко

Інститут продовольчих ресурсів НААН України

Сучасні реалії економічних взаємовідносин виробників сільськогосподарської продукції з підприємствами харчової промисловості вимагають пошуку більш економічно привабливих напрямків використання сировинних ресурсів з перорієнтацією їх експорту на глибинну переробку на основі сучасних технологічних процесів. На основі аналізу сучасного стану деяких галузей харчової промисловості України розроблено стратегічні пропозиції щодо розвитку із запровадженням комплексної переробки сільськогосподарської продукції для отримання конкурентоспроможних і якісних продуктів харчування, що замінять продукцію зарубіжних товаровиробників.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, харчова промисловість, стратегії розвитку, виробництво, експорт.

Постановка проблеми. Харчова промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів фактично виступають системоутворюючою сферою, що формує агропродовольчий ринок країни, продовольчу й економічну безпеку. За останні роки було здійснено ряд важливих заходів щодо розвитку

сировинної бази промисловості. Пріоритетними програмними документами у сфері розвитку плодоовочевого аграрного сектору економіки стали Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [1], «Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року № 806-р. [2], в яких визначено, що аграрний сектор і харчова промисловість у цілому формує засади збереження суверенності держави — продовольчу та, у визначених межах, економічну, екологічну й енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей, визначає соціально-економічні основи розвитку сільських територій, а також забезпечує населення якісною, безпечною, доступною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, а промисловість — сільськогосподарською сировиною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми удосконалення взаємовідносин підприємств галузей харчової промисловості та сільського господарства для забезпечення комплексної переробки сільськогосподарської сировини й отримання продуктів харчування з більш високим ступенем доданої вартості висвітлювалися в наукових працях В.Г. Андрійчука, Л.В. Дейнеко, Д.Ф. Крисанова, Ю.О. Лупенка, Т.Л. Мостенської, В.М. Нелепи, П.Т. Саблука та інших вітчизняних вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас недостатньо вивченими залишаються питання організації виробництва конкурентоспроможної продукції з високим ступенем переробки із застосуванням біотехнологічних процесів, комплексної переробки сільськогосподарської сировини.

Метою статті є аналіз сучасного стану переробки різноманітної сільськогосподарської сировини для харчової промисловості (кукурудзи, картоплі та плодоовочевої сировини) та розробка пропозицій щодо виробництва більш широкого спектра продукції харчової промисловості із застосуванням біотехнологічних процесів, переорієнтування виробників із реалізації сільськогосподарської сировини на виробництво продуктів харчування з більшою доданою вартістю для заміни на внутрішньому ринку імпортованих товарів.

Виклад основних результатів дослідження. Світове виробництво кукурудзи складає 815 850 млн т зерна на рік. Лідерами виробництва можна вважати такі країни, як США, Китай і Бразилія. Україна впевнено займає 9—10 місце серед країн-виробників, збільшивши посівні площі в 2014 р. в 3,8 раза порівняно з 1990 р., підвищивши урожайність за цей період в 1,6 раза та збираючи за останні роки до 30 млн т кукурудзи щорічно. Проте для продовольчих потреб з усього об'єму використовується лише близько 20 % зерна.

В останні роки Україна нарощує виробництво і експорт зернових культур, в т.ч. кукурудзи. За даними Міністерства аграрної політики [6], фактичні обсяги експорту зернових в 2014/2015 маркетинговому році (станом на липень 2015 р.) становили 34805 тис. т, в тому числі пшениці — 11234 тис. т; кукурудзи — 18837 тис. т; ячменю — 4455 тис. т; інших зернових — 279 тис. т. Тобто експорт кукурудзи становив 54 % експорту всіх зернових.

Для підтримки виробництва імпортозамінної продукції, подальшого розвитку інноваційних, високотехнологічних, інвестиційно-привабливих напрямків виробництва, стимулювання розвитку сільськогосподарських підприємств розглянуто

можливість впровадження глибинної переробки зернової сировини на існуючих підприємствах агропромислового комплексу.

Проблема збільшення рентабельності виробництва біоетанолу досить відома, а шляхи її реалізації пройшли апробацію та реалізовані на практиці в багатьох країнах. Найбільш очевидний шлях — диверсифікація біоетанольного виробництва на основі комплексних безвідходних технологій, передусім шляхом переробки кукурудзи з виділенням зародка, кукурудзяної крупи та біоетанолу, переробки післяспиртової барди в концентровані або сухі кормопродукти, в біогаз тощо. При створенні комплексних технологій біоетанол стає однією складовою продуктового ряду. Товарна кукурудза містить 86 % сухої речовини і 14 % вологи. Суха речовина складається з 60 % крохмалю і 26 % некрохмальних речовин, в тому числі 10 % зародка, 10—14 % білка, жиру, 3,5—7,0 % клітковини.

За умови глибинної переробки 1 тонни кукурудзи на вітчизняних підприємствах з виробництвом відповідно до норм виходу крупи, борошна, олії, шроту, зародка, комбікорму, крохмалю, глюкозної патоки, біоетанолу, біогазу та їх реалізації можна отримати орієнтовний дохід до 9 тис. грн.

За умови реалізації 1 тонни кукурудзи, що експортується за ціною 3800 грн, підприємства одержать орієнтовно 70 млрд грн. У разі реалізації схеми комплексної переробки залежно від співвідношення виробленої продукції українські виробники можуть одержати орієнтовно 150 млрд грн доходу, тобто більше, ніж у два рази порівняно з поточним періодом. Орієнтовні потреби в інвестиціях для будівництва додаткових ділянок виробництва можуть складати орієнтовно 150—200 млн євро.

Особливої уваги в процесі дослідження заслуговує картопля як основна овочева культура у споживчому кошику громадян України. В ній міститься велика кількість крохмалю 8,0—29,4 % (залежно від сорту), білків до 2,5 %, клітковини до 1,5 %, вітамінів С, Р, групи В, К тощо. Завдяки великому вмісту крохмалю картопля використовується не тільки безпосередньо для харчування і для переробки на сухе картопляне пюре, чіпси тощо, а й для виготовлення крохмалю. Картопля є сировиною для виготовлення спирту.

В Україні, без урахування АР Крим, у 2014 р. картопля була зібрана з 1343 тис. га. [3]. Сільськогосподарські підприємства України збільшили виробництво картоплі з 16,7 млн т у 1990 р. до 23,7 млн т у 2014 р. (без урахування АР Крим), підвищивши урожайність в 1,5 раза за цей період. У 2014 р. експорт картоплі свіжої або охолодженої становив 16,1 тис. т при імпорті в 21,8 тис. т, тобто маємо від'ємне сальдо у структурі зовнішньої торгівлі при ціні імпоротної картоплі в 2,6 раза вищій від ціни вітчизняних виробників.

В Україні сформувалися три зони вирощування картоплі. До основної зони належать Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька і Чернігівська області. У зоні Лісостепу висока концентрація вирощування картоплі характерна для Вінницької, Кіровоградської, Полтавської, Харківської, Закарпатської та Чернівецької областей. До південної зони картоплярства входять Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області,

Автономна Республіка Крим, що вирощують картоплю ранніх сортів на зрошувальних землях у спеціалізованих господарствах.

Картоплярство має забезпечувати потреби населення у продовольчій картоплі та сировиною картоплекрохмальні, спиртові, овочесушильні заводи, які в розміщенні тяжіють до сировинних зон. В Україні діяли 14 картоплекрохмальних заводів. Найбільші з них Ковельський (Волинська область), Кремнянський і Радомишльський (Житомирська область). Сьогодні працює лише один у Чернігівській області. Спирт із картоплі виробляли 27 підприємств. Найпотужніші з них — Чуднівський спиртовий комбінат, Липниківський і Коростишевський спиртозаводи (Житомирська область). Виробництво спирту з картоплі за останнє десятиріччя майже призупинилося у зв'язку з використанням інших видів сировини.

Невідкладним завданням картоплярства є поліпшення якості продукції та забезпечення потреб населення високоякісною продукцією цілий рік. Для цього необхідно удосконалювати тару, засоби зберігання продукції, технології переробки для максимального зменшення втрат.

Економічне значення переробки картоплі полягає в тому, що промисловість виробляє з неї напівфабрикати, готові сушені продукти, консервовані у вигляді перших і других страв та закусочних консервів.

Крохмаль виготовляють на заводах, які розміщені в картоплесіючих зонах. Вихід крохмалю з 1 га картоплі і кукурудзи приблизно однакові. Продуктивність заводів складає від 60 до 500 т переробки картоплі на добу при сезонному (4—5 місяців) виробництві.

Позитивні тенденції розвитку спостерігаються також у виробництві фруктів та ягід. Сільськогосподарськими підприємствами України у 2013 р. було вирощено 2295 тис. т фруктів та ягід, що в 1,6 раза більше порівняно з 2000 р., частина яких була направлена на 184 переробних підприємства, 725 кооперативів з їх переробки та реалізована на 355 ринках збуту для населення України. Внутрішнє споживання орієнтовно складає 1100 тис. т, експорт — 260—300 тис. т продукції. За даними Інституту садівництва та виноградарства НААН України загальна площа садів в Україні становить приблизно 254,9 тис. га, з них 164,6 тис. га — господарства населення (що складає 65 % від загальної площі). Максимальні площі зерняткових знаходяться у Вінницькій (21,3 тис. га), Хмельницькій (11,2 тис. га) і Чернівецькій (12,2 тис. га) областях; кісточкових — в Дніпропетровській області (7 тис. га) і АР Крим (6,3 тис. га), у Запорізькій області (5,7 тис. га). В цілому всі 25 областей України займаються садівництвом. У деякі роки обсяг промислової переробки плодів і ягід може досягати 30—40 % від валового збору, а в окремих областях і до 50—70 %, (наприклад, Волинська, Чернігівська, Сумська області та інші).

Основними напрямками переробки овочів і продукції садівництва можна вважати:

- відновлення виробництва традиційної для України продукції;
- виробництво високоякісних конкурентоспроможних продуктів дитячого харчування з підвищеною поживною цінністю;
- впровадження у виробництво функціональних харчових продуктів лікувально-профілактичного напрямку на основі екологічно чистої плодоягідної продукції [4].

Для забезпечення потреби населення в продукції переробки овочів і продукції садівництва потрібно інвестувати в галузь орієнтовно 3500,0 млн грн (за даними Державного комітету статистики, у 2013 р. в галузь було спрямовано 250,0 млн грн вітчизняних інвестицій та 135 млн дол. США — зарубіжних). Обсяг державних інвестицій визначається на підставі інвестиційних програм і проектів, що пройшли конкурсний відбір у регіональних управліннях обласних державних адміністрацій. Конкурсні відбори на 2015 р. відбулися в обласних державних адміністраціях навесні поточного року. Наприклад, у Черкаській області інвестиції в будівництво заводу з переробки яблук потужністю 300—400 т та виробництвом 200 т соку в рік за даними компанії «Маїс» мають скласти орієнтовно 1,5 млн євро, будівництво заводу з переробки сирової картоплі потужністю 10—15 тис. т переробки картоплі в рік оцінюється групою компаній «Надія» в 15—20 млн євро. Переорієнтація експорту сировини на експорт продукції з високою доданою вартістю з подальшим запровадженням більш глибокої та комплексної переробки, консервування, заморожування, а також сушіння дасть змогу посилити експортні позиції галузі й отримати додатковий корисний ефект у вигляді додаткових обсягів (15—20 %) експортної якісної плодоовочевої продукції з високою доданою вартістю. Товарно-вартісна структура зовнішньої торгівлі продуктами переробки овочів і плодів показує наявність можливого корисного ефекту саме від цього додаткового експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю, що оцінюється щонайменше в межах 65 млн дол. США.

Висновки

Дослідження показують, що за умови переорієнтації виробників сільськогосподарської продукції з експорту сировини на глибинну переробку на підприємствах галузей харчової промисловості із застосування досягнень біотехнології, сушки, заморожування, інших сучасних технологічних процесів можна досягти більш вагомих економічних результатів і забезпечити населення України конкурентоспроможною, екологічною, безпечною харчовою продукцією вітчизняних товаровиробників, зменшивши імпорتنу складову у споживчому кошику пересічного українця. Державне регулювання, капітальні інвестиції у модернізацію підприємств галузей харчової та переробної промисловості дозволять відродити підприємства, що знаходяться у стані ліквідації або банкрутства, збільшити кількість робочих місць у сільській місцевості та наповнювати бюджет власної країни відповідно до затверджених державних законодавчих актів.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропродовольчого комплексу [Текст]: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / В.Г. Андрійчук; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». — К.: КНЕУ, 2010. — 414 с.
2. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/29-82-15>.

4. Крисанов Д.Ф. Глобалізація і трансформації в переробній сфері АПК України / Д.Ф. Крисанов, Л.О. Удова, О.М. Варченко, А.С. Даниленко // Вісник аграрної науки. — 2013. — № 3. — С. 6—12.

5. Нелеп В.М. Планування в агропромислових формуваннях [Текст]: навч.-метод. посібник для самост. вивчення дисципліни / В.М. Нелеп; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». — К.: КНЕУ, 2008. — 296 с.

6. Промислова політика посткризової економіки: кол. монографія / [Дейнеко Л.В., Якубовський М.М., Шелудько Е.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.В. Дейнеко; за ред. д-ра екон. наук, проф. М.М. Якубовського; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». — К., 2014. — 316 с.

7. Мостенська Т.Л. Системне забезпечення конкурентоспроможності підприємств м'ясної і молочної промисловості України [Текст]: монографія / Мостенська Тетяна Леонідівна, Драган Олена Іванівна, Суха Ірина Василівна; Нац. ун-т харч. технологій. — К.: [б. в.], 2010. — 267 с.

8. Саблук П.Т. Агропромисловий комплекс в системі зовнішньоекономічної діяльності України / П.Т. Саблук, А.А. Фесина, В.І. Власов, М.С. Вітков, Р.П. Саблук; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки», УААН. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. — 242 с.

9. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / [за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка]; Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки». — К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. — 179 с.

АСПЕКТЫ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Г.А. Михайленко

Институт продовольственных ресурсов НААН Украины

Современные реалии экономических взаимоотношений производителей сельскохозяйственной продукции с предприятиями пищевой промышленности требуют поиска более экономически привлекательных направлений использования сырьевых ресурсов при переориентации их экспорта на глубокую переработку на основе современных технологических процессов. На основании анализа современного состояния отдельных отраслей пищевой промышленности Украины разработаны стратегические предложения относительно развития при внедрении комплексной переработки сельскохозяйственной продукции для получения конкурентоспособных и качественных продуктов питания, которые заменят продукцию зарубежных производителей.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, пищевая промышленность, стратегии развития, производство, экспорт.